

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

УДК: 378.011.3–051–021.483:376:159.92(045)

Залановська Леся Ігорівна

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти Запорізького національного університету «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3684-9327>

Анотація. *Стаття пов'язана з розглядом поняття толерантності, як позитивної реакції на існування відмінностей; соціальна властивість, засіб досягнення суспільної злагоди; один з принципів гуманістичного виховання.*

Сутність виховання толерантності полягає в цілеспрямованому формуванні позитивного (подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення простору для безпосередньої чи опосередкованої взаємодії з іншими в поглядах чи поведінці. Відзначено, що освітня стратегія повинна забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки в сім'ї, навчальному закладі, в майбутній професійній діяльності за участю всіх зацікавлених осіб (батьків, педагогів, працівників соціальної сфери, політиків, засобів масової інформації та суспільства в цілому).

Відзначається, що процес інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір буде успішним лише за умов професійної компетентності вчителів навчальних закладів і створення комфортного інклюзивної толерантною освітнього середовища, в яку дитина інтегрується. Отже, формування толерантної свідомості у сучасній молоді відбувається як в процесі навчання, так і в позааудиторній роботі.

Методологічною основою формування толерантності є: особистісний, компетентнісний і діяльнісний підходи до навчання.

Представлені психолого-педагогічні умови формування толерантності в умовах інклюзивної освіти, які полягають у розвитку професійно-особистісної готовності майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти, зокрема в розвитку:

1) когнітивного компонента, а саме в розширенні загального світогляду студентів і

забезпечення високого рівня професійних знань, які дають можливість глибше розуміти психічні та поведінкові особливості людини;

2) емоційного компонента, а саме виховання студентів на принципах шанобливого і доброзичливого ставлення до особистості кожної людини, розвиток у них почуття відповідальності за свої дії і розвиток емпатійного розуміння іншої людини, а також, формування основи толерантності;

3) конативного (поведінкового) компонента толерантності, тобто через практичні вправи та ігри, які дають можливість відпрацьовувати вміння та навички професійного спілкування на принципах толерантного ставлення;

4) особистісного компонента толерантності, який передбачає формування ціннісних орієнтацій, прийняття толерантною культури як цінності, необхідної для взаємодії з іншими людьми; розвиток емоційної рівноваги, яке дає можливість зберегти певну спрямованість своїх дій в емоційно напруженій ситуації за допомогою самоконтролю і тим же сприяти професійній успішності.

Виявлено, що впровадження моделі формування толерантності та її ефективність у вищому навчальному закладі може бути забезпечена, якщо: - формування толерантності є частиною загальної системи професійної підготовки студентів, спрямованої на розвиток професійно-особистісних новоутворень, яка реалізується в навчальній роботі зі студентами; - створені психологічні та педагогічні умови, необхідні для найбільш повної реалізації програми формування толерантності; - організовані проблемні дискусії, в ході яких набувається досвід з огляду на інші точки зору, яке активізує розвиток механізму децентрації; - організований процес рефлексії.

Ключові слова: толерантність, інклюзивна освіта, толерантне інклюзивне середовище, професійно-особистісна готовність.

Постановка проблеми і актуальність.

У зв'язку з реалізацією державної програми про інклюзивну освіту на сьогодні залишається актуальним розв'язання широкого спектру проблем навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема формування толерантності. Так, правовою базою для розвитку проблеми толерантності і терпимості в нашій країні стали Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепція безперер-

вної системи національного виховання, Закони України «Про освіту», «Про охорону дитинства», Національна програма «Діти України», в яких знайшли розкриття проблеми демократизації та гуманізації всіх сторін життя сучасного суспільства і системи освіти. Виходячи з цього, формування толерантності виступає як умова успішного розвитку інклюзивного середовища.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням питань інклюзивного навчання та

впровадження його в освітній простір займалися багато вчених, зокрема: В. Бондар, І. Іванова, Л. Даниленко, М. Деркач, В. Засенко, І. Зверєва, А. Колупаєва, Г. Кукуруза, Ю. Найда, К. Островська, Л. Петушкова, Ю. Рибачук, О. Савченко, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, А. Шевчук, Д. Шульженко та інші.

Щодо розкриття педагогічного контексту феномена толерантності розглядалися у дослідженнях таких вчених як: В. Шалін, І. Бех, В. Калошин, В. Рахматшаєва, Л. Завірюха та інші.

Мега – полягає у розкритті психолого-педагогічних аспектів формування толерантності до осіб з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства в Україні характеризується значними змінами у системі професійної освіти. Особливе місце в системі сучасної освіти належить проблемі освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку, адже одним з пріоритетних напрямів у навчанні дітей з особливими потребами є інклюзивна освіта, яка інтенсивно входить у практику сучасного загальноосвітнього закладу і як наслідок ставить перед педагогічним вищим навчальним закладом питання підготовки майбутнього педагога до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти, а отже освітні пріоритети набувають все більше гуманістичної спрямованості. Вступ до світового освітнього простору зобов'язує кожного викладача ВНЗ до усві-

домлення великої відповідальності за виховання майбутніх фахівців, їх конкурентоспроможність і професійну компетентність. Таким чином, сьогодення вимагає від вищої школи застосовувати кращі її традиції та здобутки, надбання психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути підходи щодо організації навчально-виховного процесу, змісту фахової підготовки і виховання студентської молоді, до розробки і впровадження перспективних, інноваційних технологій навчання і виховання. Проте система підготовки спеціалістів має бути спрямована не лише на оволодіння ними певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, навиками і техніками, а також, головним чином, на вироблення у майбутніх фахівців особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості тощо [6, с. 84]. Одним із важливих завдань вищої освіти є виховання фахівця, що відрізняється, насамперед, толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів і переконань, неупередженістю у ставленні до колег, партнерів і подій, здатного самостійно будувати як власне життя.

Толерантність (лат. *tolerantia* – стійкість, витривалість; терпимість; допуск, допустиме відхилення) – складна інтегративна якість особистості; ціннісна детермінанта політичної культури; механізм вирішення проблем співіснування представників різних рас, культур тощо; позитивна реакція на існування відмінностей; соціальна властивість, засіб досяг-

нення суспільної згоди; один із принципів гуманістичного виховання.

На думку С. Братченко, «внутрішньою умовою толерантності» є розуміння відмінностей між людьми, їх природної неоднаковості та готовність поважати ці відмінності, а також здатність до відкритого діалогу» [2]. Л. Рюмшина зазначає, що проблема толерантності є проблемою особистісних установок, цінностей, смислів, оскільки, з одного боку вони складають внутрішній світ людини, її переживання, а з іншого – відповідають за мотиваційну регуляцію реальної поведінки людини.

Оскільки ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої структури особистості, які впливають на рівень толерантності, то саме в студентські роки доцільно їх формувати. Адже, як зазначають К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, А. Кірьякова та інші, саме ціннісне самовизначення виступає базовим компонентом особистісного та професійного самовизначення.

Процес формування ціннісних орієнтацій може бути розглянутий з різних точок зору. Його можна характеризувати як дію, що складається з елементів: об'єкта (орієнтира), на який спрямована дія; об'єктивної сторони, тобто способу (методу) здійснення дії; суб'єктивної сторони, тобто ставлення суб'єкта до дії і її результату, і самого суб'єкта, що здійснює дію. Цей процес – не одномоментне набуття якості, він розтягнутий у часі, має свої

етапи, які співвідносяться послідовно із загальним ростом і віковим розвитком людини, формуванням її особистісних властивостей:

1 фаза процесу – присвоєння цінностей особистістю, формування «образу світу».

2 фаза процесу – перетворення особистості на основі цінностей, формування «образу Я».

3 фаза процесу – проектування – самопроектування, формування «образу майбутнього».

Важливо відзначити, що на всіх етапах формування усі фази працюють синхронно. Однак їхнє умовне розрізнення дає змогу проникнути в механізми ціннісного освоєння дійсності, прийняття особистістю себе як самоцінності й побачити склад близьких, середніх і далеких особистісних перспектив. На всіх рівнях розвитку процесу формування ціннісних орієнтацій функціонують ті самі ціннісні механізми: пошук – оцінка – вибір – проектування, однак на різних фазах ми можемо побачити різний ступінь завантаженості окремих механізмів: присвоєння цінностей забезпечується переважно пошуком і оцінкою, на наступних стадіях – це вибір і проектування.

Визначаючи концептуальну сутність механізму, ми підкреслюємо його психологічну основу, а отже, і реальну здатність впливати на розвиток особистості механізмів у спеціально створених ситуаціях життєдіяльності.

Сутність виховання толерантності – цілеспрямоване формування позитивного

(подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення простору для безпосередньої або опосередкованої взаємодії з іншими у поглядах або поведінці людьми, їх спільнотами. Звідси випливає, що освітня стратегія повинна забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки у родині, навчальному закладі, у майбутній професійній діяльності за участю всіх зацікавлених осіб (батьків, педагогів, працівників соціальної сфери, політиків, засобів масової інформації та суспільства в цілому). Зокрема, велика роль у процесі утвердження принципу толерантності та формування її суб'єктів належить закладам вищої освіти [7, с. 119–120].

В науковій літературі, інклюзія розглядається як процес інтеграції, який передбачає доступність освіти для кожної дитини і розвиток загальної освіти внаслідок пристосування до різних потреб всіх дітей. Але слід зауважити, що інклюзія і інтеграція, будучи провідними тенденціями сучасного етапу розвитку системи освіти, не повинні підміняти собою систему в цілому. Інтеграція дитини з особливими освітніми потребами в середовище загальноосвітнього навчального закладу – це двосторонній процес, що полягає у включенні дитини з особливостями психофізичного розвитку в систему навчально-виховної роботи навчального закладу шляхом її адаптації до толерантного середовища та створення оптимальних

умов у закладі, що відповідають потребам і можливостям дитини. Тобто, інклюзію правомірно розглядати як ширший процес інтеграції, який передбачає доступність освіти для кожної дитини і розвиток загальної освіти внаслідок пристосування до різних потреб всіх дітей. Кожна дитина, незалежно від своїх особливостей – фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи мовних, повинна мати можливість реалізувати своє право на навчання в будь-якому загальноосвітньому навчальному закладі і отримати при цьому гідну й якісну освіту, а отже сприятливе толерантне середовище стає однією із вихідних умов розв'язання проблем інклюзивної освіти.

Процес інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір буде успішним лише за умов професійної компетентності вчителів навчальних закладів та створення комфортного інклюзивного толерантного освітнього середовища, в яке дитина інтегрується. Таким чином, толерантне інклюзивне освітнє середовище нами розглядається як гуманні та демократичні стосунки між усіма учасниками навчально-виховного процесу які базуються на доброті, взаєморозумінні, взаємоповазі; це співробітництво у атмосфері теплоти, поваги, людяності; це вміння сприймати кожну дитину як унікальну, неповторну особистість; середовище, де всі діти незалежно від своїх освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні на-

вички, а також відчувати себе частиною загальної спільноти.

Отже, розвиток толерантності в навчально-виховному процесі ВНЗ повинен відбуватися шляхом конструктивного діалогу та взаємодії між викладачем і студентом. За таких умов відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності, що створює емоційно-інтелектуальну моральну царину, на основі якої набувається позитивний досвід взаємин і спілкування. Важливим завданням викладача вищої школи є така організація життєдіяльності студентів, що породжує ситуації, які уможливають прояви толерантності серед молоді.

Основна ідея будь-яких заходів щодо розвитку толерантних якостей освітнього середовища полягає в тому, щоб створити умови для розвитку ціннісних якостей особистості. Акцент при цьому робиться на ті з них, які допомагають цінувати культурну і соціальну відмінність між людьми, виховують терпиме, толерантне ставлення до оточуючих. Слід визнати, що становлення особистості неможливе без створення відповідного середовища, сприятливого для розвитку світоглядних установок майбутнього викладача.

Студентський вік – це сенситивний період для розвитку основних соціогенних спонук людини як особистості, це період формування професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця; розвитку професійних здібностей, подальшої самостійної професійної творчості; центральний пері-

од становлення інтелекту і стабілізації рис характеру. З точки зору Б. Рубіна та Ю. Колеснікова, під поняттям «студентство» розуміється як мобільна соціальна група, метою існування якої є організована за визначеною програмою підготовка до виконання високих професійних та соціальних ролей у матеріальному та духовному виробництві. З точки зору О. Пугачової, цей віковий період розвитку особистості є сенситивним періодом для морального дозрівання, під час якого відбувається становлення самосвідомості та світогляду особистості студента, самооцінки та уявлення про себе, відзначається максимальна направленість на оточуючу дійсність, оскільки для цього вікового періоду властиві порівняно високий освітній рівень, активне залучення в культуру, відносна економічна самостійність, розвиток пізнавальної мотивації, підвищена потреба в комунікації, соціальна активність.

Формування толерантної свідомості у сучасної молоді відбувається як у процесі навчання, так і в позааудиторній роботі. Формування толерантності в цьому випадку вимагає відповідних зусиль, спеціально організованих заходів, метою яких є зближення різних людей, досягнення взаєморозуміння між ними та їх взаємне духовне збагачення.

Будучи демократичною цінністю й маючи соціальне коріння, толерантність формується поступово, день за днем. Це складний, тривалий процес, що проходить такі стадії:

– загальної інформованості щодо того,

з ким встановлюються відносини (особистість або група);

– формування позитивного уявлення про особистість/групу;

– спілкування шляхом обміну думками з виявленням подібностей та домовленістю про взаємоповагу до відмінностей та ідентичності (етнічної, соціокультурної, індивідуальної, статевої), визначення принципів та умов спілкування, співробітництва і співіснування;

– формування ефективних взаємин: перехід від етапу пасивності, від простого співіснування до етапу активності, спільної участі, кооперації, взаємодії.

Модель формування толерантності ґрунтується на таких методологічних підходах як: особистісний, компетентнісний та діяльнісний підходи до навчання.

Особистісний підхід базується на екзистенційно-гуманістичних теоріях розвитку особистості, відповідно до яких у будь-якій діяльності, зокрема, педагогічній, визначальну роль відведено суб'єкту. Саме від активності людини й докладених нею зусиль залежить вільне, відповідальне самовизначення в життєвих ситуаціях. Відповідно особистісний підхід передбачає пріоритет цілей і цінностей студента, його самобутність як активного носія особистісного досвіду, потенційних можливостей, тобто акцентується на пріоритеті особистості, за якою визнається право на свободу вибору, волевиявлення, набуття індивідуальності; навчально-виховний процес буду-

ється з максимальним урахуванням здібностей, інтересів, потреб, бажань, що забезпечує активізацію таких механізмів особистості, як самовизначення, самоактуалізація, самореалізація. Сформована за таких умов особистість здатна на вільний, відповідальний вибір «ціннісного толерантного ставлення до життя» [1, с. 7].

Компетентісний підхід ґрунтовно розглянуто в роботах В. Вербицького, І. Зимньої, О. Овчарук, В. Луначек, О. Часнікової та ін. Деякі вчені, зокрема В. Байденко, визначають компетенцію як динамічну комбінацію характеристик (що відносяться до знань і їх застосування, умінь, навичок, здібностей, цінностей і особистих якостей), що висвітлює результати навчання за освітньою програмою, тобто що необхідно випускнику ВНЗ для ефективно професійної діяльності, соціальної активності і особистого розвитку, які він повинен засвоїти і продемонструвати.

Розглядаючи професійну підготовку студентів в умовах ВНЗ з позицій компетентнісного підходу, розглядаємо її як результат формування компетентності щодо майбутньої професійної діяльності (відповідних знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей), які набула та здатна продемонструвати особа після завершення навчання в межах певної спеціальності. Формування компетентності відбувається шляхом придбання під час навчання суми компетенцій, які є комбінацією характеристик (що відносяться до знань і

їх застосування, умінь, навичок, здібностей, цінностей і особистих якостей) і дозволяють забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні. Важливим аспектом цього процесу є удосконалення відповідних навчальних планів і програм з урахуванням формування професійних компетентностей, які є актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства.

Діяльнісний підхід ґрунтується на теорії діяльності, розроблений Л. Виготським, П. Гальперіним, О. Леонтьєвим, С. Максименком. Діяльнісний підхід, обґрунтовуючи свої характеристики в цілях і задачах педагогічного процесу, перебудовує насамперед його процесуально-технологічний аспект у такий спосіб, щоб суб'єкти освітнього процесу опанувати діяльність у її цілісному вигляді [1, с. 7].

Діяльнісний підхід розкриває процес активного засвоєння знань та умінь, цілеспрямованого й мотивованого розв'язання задач, який полягає в пошуку дії, з допомогою якої можна так змінити її умови, щоб досягти результату. Способи діяльності як основні її компоненти сприяють засвоєнню наявних і створенню нових її видів. Це здійснюється за допомогою ігрової, комунікативної, творчої, пошукової діяльності.

Отже, необхідність створення психолого-педагогічних умов формування толерантності в умовах інклюзивної освіти полягають у розвитку професійно-особистісної готовності майбутнього вчителя до роботи в умовах

інклюзивної освіти, а саме розвиток:

1) когнітивного компоненту, а саме в розширенні загального світогляду студентів та забезпечення високого рівня професійних знань, що дають змогу глибше розуміти психічні та поведінкові особливості людини, що передбачає формування у вихователів системних знань про сутність педагогічної толерантності, толерантного ставлення до дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти, методик та виховних технологій побудови взаємин із дітьми на засадах педагогіки гуманізму і ненасилля, рівності й співробітництва та, головне, усвідомлення унікальності й самоцінності кожної дитини, яка має право на власні думки й переконання, індивідуальні особливості власного розвитку.

2) емоційного компоненту, а саме виховання студентів на засадах шанобливого та доброзичливого ставлення до особистості кожної людини, розвиток у них почуття відповідальності за свої дії та розвиток емпатійного розуміння іншої людини, що розкриває можливість для співчутливого ставлення до неї, а отже, стає основою толерантності;

3) конативного (поведінкового) компоненту толерантності, тобто через практичні вправи та ігри, що дають змогу відпрацьовувати вміння та навички професійного спілкування на засадах толерантного ставлення, що характеризує вміння вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів здійснювати толерантну взаємодію з дітьми з особливими

потребами в процесі спілкування (комунікативної толерантності), будувати взаємодію з такими дітьми на основі розуміння їхніх почуттів і бажань, здійснювати безкорисливу і добровільну діяльність та допомогу в підтримці кожної дитини.

4) особистісного компоненту толерантності, що передбачає формування ціннісних орієнтацій, прийняття толерантної культури як цінності, необхідної для взаємодії з іншими людьми; розвиток емоційної рівноваги, яка дає можливість зберегти певну спрямованість своїх дій у емоціогенній ситуації за допомогою самоконтролю і тим самим сприяти професійній успішності.

Слід зазначити, що впровадження моделі формування толерантності та її ефективність у вищому навчальному закладі може бути забезпечена, якщо:

– формування толерантності є частиною загальної системи професійної підготовки студентів, спрямованої на розвиток професійно-особистісних новоутворень, що реалізується у навчальній роботі зі студентами;

– створені психологічні та педагогічні умови, необхідні для найбільш повної реалізації програми формування толерантності;

– організовані проблемні дискусії, у ході яких набувається досвід врахування інших точок зору, що активізує розвиток механізму децентрації;

– організовано процес рефлексії.

Основними функціями моделі форму-

вання толерантності визначено такі: ціннісно-орієнтаційна, яка передбачає створення умов для орієнтації особистості в освітньо-виховному просторі, вибір діяльності, котра найбільш повно відповідає потребам, нахилам, здібностям та інтересам особистості, що само-розвивається; розвивальна, яка забезпечує розвиток і динаміку висвітлених компонентів толерантності; організаційна, яка забезпечує об'єднання та координацію завдань для учасників освітнього процесу, реалізацію різних способів взаємодії з оточуючими людьми, навички роботи в групі; оцінно-рефлексивна, яка створює умови для вивчення, аналізу подій і здійснених вчинків, реалізації різних типів контролю (взаємоконтроль; самоконтроль), оцінювання своїх можливостей і здібностей.

Отже для створення інклюзивного толерантного середовища вчитель повинен вирішити ряд завдань:

1. Поведінкові:

– має високий рівень толерантності;

– має високий рівень духовних цінностей (свобода, любов, відповідальність, совість, вміння взаємодіяти);

– має сформованість позитивних відносин;

– володіє цілеспрямованістю, дисциплінованістю, товариськістю,

– відповідальністю, самокритичністю, моральністю, умінням працювати в колективі; готовністю до надання допомоги.

2. Психологічні:

– удосконалює комунікативну сферу особистості;

– вміє запобігати конфліктам;

– має високий рівень розвиненості соціальних і особистісно-значущих характеристик.

3. Педагогічні:

– створює соціально-педагогічні умови толерантної взаємодії, толерантного освітньо-виховного простору;

– створює умови для розвитку синергетичного мислення, що дозволяє приймати широкий спектр особистісних якостей, індивідуальних проявів людини;

– створює умови культурного взаємодії;

– використовує особистісно-орієнтований підхід у навчанні і вихованні [8].

Висновки. Узагальнюючи зазначені вище концепції, можна зробити висновок про те, що саме в контексті професійної толерантності, яка складає основу етики ділового спілкування, конструктивної критики, вирішення виробничих конфліктів, налагодження взаємодії, співробітництва, сприятливого психологічного клімату, розглядається педагогічна толерантність. Толерантність – важлива інтегральна характеристика, яка визначає спрямованість суб'єкт-суб'єктної взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу, залученими до сфери його професійної підготовки на принципах дитиноцентризму, рівноправності, демократії та гуманізму. А отже, проблема

виховання толерантності до людей з особливими освітніми потребами повинна об'єднати спеціалістів різних напрямів і рівнів: психологів, педагогів, керівників, а також представників різних вікових груп. При цьому виховання толерантності має бути спрямоване на формування у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення та вираження суджень, які ґрунтуються на моральних цінностях.

Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні особливостей толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів та вчителів в процесі впровадження інклюзивної освіти та представлення програми формування толерантності.

Перелік використаних джерел:

1. Батаршев А. В. Диагностика профессионально важных качеств / А. В. Батаршев, И. Ю. Алексеева, Е. В. Майорова. – СПб. : Питер, 2007. – 192 с.
2. Братченко С. Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования / С. Л. Братченко. – М. : Смысл, 1999. – 137 с.
3. Волошина О. В. Підготовка майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивного середовища / О.В. Волошина // Особлива дитина. - № 1. – 2017. – С.31–40.
4. Ганин Е. А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей [Электронный ресурс] / Е. А. Ганин. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2003/VII/VIII-0-1673/html>.

5. *Козлова О. Г., Гребеник Т. В.* Формування толерантності у процесі громадянського виховання студентської молоді. Електронний ресурс / О.Г. Гребеник <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29291/1/Kozlova.pdf>
6. *Омельченко С. М.* Соціокультурні засади менеджменту в освіті [Текст] / С.М.Омельченко // Педагогіка і психологія. – 2002.– №3. – С. 82-84
7. *Осипова Т. Ю., Бартенева І. О., Біла О. О.* Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.
8. *Чабаненко Н. А., Несмашна Л. Ю., Сабрі С. С.* Формування толерантності студентів як педагогічна заставка у вищих навчальних закладах // Н.А. Чабаненко, Л.Ю. Несмашна, С.С. Сабрі // Молодий вчений – №11 (51) – 2017. – С. 470–473.
9. *Brown J.* Creating awareness regarding disabilities; problems and challenges / J. Brown// Students for Disability Awareness. – 2013. – №9. – Режим доступу. – URL:<http://www.wwusda.org/creating-awareness-regarding-disabilities-problemsand-challenges.html>.

References (Transliteration):

1. *Batarshev A. V.* Diagnostika professionalno vazhnykh kachestv / A. V. Batarshev, I. Yu. Alekseeva, E. V. Mayorova. – SPb. : Piter, 2007. – 192 s.
2. *Bratchenko S. L.* Vvedenie v gumanitarnuyu ekspertizu obrazovaniya / S. L. Bratchenko. – M. : Smyisl, 1999. – 137 s.
3. *Voloshina O. V.* Pidgotovka maybutnih uchiteliv do navchalno-vihovnoyi roboti v umovah Inklyuzivnogo seredovischa / O.V. Voloshina // Osobлива ditina. - # 1. – 2017. – S.31–40.
4. *Ganin E. A.* Pedagogicheskie usloviya ispolzovaniya sovremenykh informatsionnykh i kommunikatsionnykh tehnologiy dlya samoobrazovaniya buduschih uchteley [Elektronniy resurs] / E. A. Ganin. – Режим доступу: <http://ito.edu.ru/2003/VII/VIII-0-1673/html>.

5. *Kozlova O. G. Grebenik T.V.* Formuvannya tolerantnosti u protsesi gromadyanskogo vihovannya studentskoYi molodi. Elektronniy resurs / O.G. Grebenik <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29291/1/Kozlova.pdf>
6. *Omelchenko S. M.* Sotsiokulturni zasady menedzhmentu v osviti [Tekst] / S.M.Omelchenko // Pedagogika I psihologiya. – 2002.– #3. – S. 82
7. *Osipova T. Yu., BartEnEva I. O., Bila O. O.* Vihovna robota zi studentskoyu moloddu: Navch. posibnik / Za zag. red. T. Yu. OsipovoYi. – Odesa: Feniks, 2006. – 288 s.
8. *Chabanenko N. A., Nesmashna L.Yu., Sabri S.S.* Formuvannya tolerantnosti studentiv yak pedagogichna zastava u vischih navchalnih zakladah // N.A. Chabanenko, L.Yu. Nesmashna, S.S. SIbrI // Molodiy vcheniy – #11 (51) – 2017. – S. 470–473.
9. *Brown J.* Creating awareness regarding disabilities; problems and challenges / J. Brown// Students for Disability Awareness. – 2013. – #9. – Rezhim dostupa. – URL:<http://www.wwusda.org/creating-awareness-regarding-disabilities-problemsand-challenges.html>.

Zalanovskaya Lesya

PhD (Candidate of Psychological Sciences), Associate Professor of the Department of Special Education of Zaporizhia National Technical University, Zaporizhzhia (Ukraine)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF TOLERANCE TO WORK IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

ABSTRACT

The article is related to the concept of tolerance, as a positive reaction to the existence of differences; social property, a means of achieving social consent; one of the principles of humanistic education.

The essence of the education of tolerance is the deliberate formation of a positive (overcoming negative) experience of tolerance, that is, the creation of space for direct or indirect interaction with others in the views or behavior of people, their communities. It is noted that the educational strategy should ensure the creation of such pedagogical conditions that promote the formation of tolerant beliefs, attitudes and skills of tolerant behavior in the family, educational institution, in the future professional activity involving all interested persons (parents, teachers, social workers, politicians, means the media and society as a whole).

It is noted that the process of integration of children with special needs into the general education space will be successful only in conditions of professional competence of teachers of educational institutions and the creation of a comfortable, inclusive, tolerant educational environment in which the child integrates. Consequently, the formation of tolerant consciousness in modern youth occurs both in the process of learning, and in non-auditing work.

The methodological basis for the formation of tolerance is: personal, competency and activity approaches to learning.

The psychological and pedagogical conditions of the formation of tolerance in the conditions of inclusive education are presented, which consist in the development of the professional and personal readiness of the future teacher to work in the conditions of inclusion, namely, in

development:

1) the cognitive component, namely, the expansion of the general outlook of students and the provision of a high level of professional knowledge enabling a deeper understanding of the person's mental and behavioral characteristics;

2) the emotional component, namely, the education of students on the principles of respectful and benevolent attitude towards the personality of each person, the development of their sense of responsibility for their actions and the development of empathic understanding of another person, which reveals opportunities for sympathetic attitude towards it, and thus becomes the basis of tolerance ;

3) the conative (behavioral) component of tolerance, that is, through practical exercises and games that enable the ability to work out the skills and skills of professional communication on the basis of a tolerant attitude;

4) the personal component of tolerance, which involves the formation of value orientations, the adoption of a tolerant culture as a value necessary for interaction with other people; the development of emotional balance, which makes it possible to maintain a certain orientation of their actions in an emotional situation using self-control and thereby contribute to professional success.

It was revealed that the introduction of a model of tolerance formation and its efficiency in a higher educational establishment can be ensured

if:

– the formation of tolerance is part of the general system of professional training of students, aimed at the development of professional-personality new formations, implemented in educational work with students;

– the psychological and pedagogical conditions necessary for the fullest implementation of the program of tolerance formation are created;

– problematic discussions are organized, in which experience takes into account other points of view, which activates the development of the mechanism of decentralization;

– the process of reflection is organized.

Key words: tolerance, inclusive education, inclusion, tolerant inclusive environment, student's age, professional and personal readiness.

Залановская Леся Игоревна

Кандидат психологических наук, доцент кафедры специального образования Запорожского национального университета «Запорожская политехника» г. Запорожье (Украина)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья связана с рассмотрением понятия толерантности, как позитивной реакции на существование отличий; социальное свойство, средство достижения общественного согласия; один из принципов гуманистического воспитания.

Сущность воспитания толерантности

заключается в целеустремленном формировании позитивного (преодоления негативного) опыта толерантности, то есть создание пространства для непосредственного или опосредствованного взаимодействия с другими во взглядах или поведении. Отмечено, что образовательная стратегия должна обеспечивать создание таких педагогических условий, которые способствуют формированию толерантных убеждений, взглядов и навыков толерантного поведения в семье, учебном заведении, в будущей профессиональной деятельности при участии всех заинтересованных лиц (родителей, педагогов, работников социальной сферы, политиков, средств массовой информации и общества в целом).

Отмечается, что процесс интеграции детей с особенными потребностями в общеобразовательное пространство будет успешным лишь при условиях профессиональной компетентности учителей учебных заведений и создания комфортного инклюзивной толерантной образовательной среды, в которую ребенок интегрируется. Следовательно, формирование толерантного сознания у современной молодежи происходит как в процессе учебы, так и в внеаудиторной работы.

Методологической основой формирования толерантности является: личностный, компетентностный и деятельностный подходы к учебе.

Представлены психолого-педагогические условия формирования толе-

рантности в условиях инклюзивного образования которые заключаются в развитии профессионально-личностной готовности будущего учителя к работе в условиях инклюзивного образования, а именно в развитии:

1) когнитивного компонента, а именно в расширении общего мировоззрения студентов и обеспечения высокого уровня профессиональных знаний, которые дают возможность глубже понимать психические и поведенческие особенности человека;

2) эмоционального компонента, а именно воспитание студентов на принципах уважительного и доброжелательного отношения к личности каждого человека, развитие у них чувства ответственности за свои действия и развитие эмпатийного понимания другого человека, а следовательно, становится основой толерантности;

3) когнитивного (поведенческого) компонента толерантности, то есть через практические упражнения и игры, которые дают возможность отрабатывать умение и навыки профессионального общения на принципах толерантного отношения;

4) личностного компонента толерантности, который предусматривает формирование ценностных ориентаций, принятия толерантной культуры как ценности, необходимой для взаимодействия с другими людьми; развитие эмоционального равновесия, которое дает возможность сохранить определенную направленность своих действий в эмоциоген-

ной ситуации с помощью самоконтроля и тем же способствовать профессиональной успешности.

Выявлено, что внедрение модели формирования толерантности и ее эффективность в высшем учебном заведении может быть обеспечена, если:

- формирование толерантности является частью общей системы профессиональной подготовки студентов, направленной на развитие профессионально-личностных новообразований, которое реализуется в учебной работе со студентами;

- созданы психологические и педагогические условия, необходимые для наиболее полной реализации программы формирования толерантности;

- организованы проблемные дискуссии, в ходе которых приобретает опыт учитывая другие точки зрения, которое активизирует развитие механизма децентрации;

- организован процесс рефлексии.

Ключевые слова: толерантность, инклюзивное образование, толерантная инклюзивная среда, профессионально-личностная готовность.

Дата отримання статті: 22.03.2019

Дата рекомендації до друку: 25.03.2019

Дата оприлюднення: 14.05.2019